

KAYITLI İŞÇİ ÜCRETLERİNDE VERGİ KAÇAKLARINI VE SOSYAL GÜVENLİK PRİMİ KAÇAKLARINI ÖNLEMELERİN AMACIYLA SENDİKALARINA ÜYELİĞİN ÖZENDİRİLMESİ

Yrd.Doç.Dr.Özcan ERDOĞAN

Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü

ÖZET:

Gelişmekte olan ekonomilerin büyük bir kısmında olduğu gibi; Türkiye’de de kayıtlı olan ama sendikalara üye olmayan işçilerin aldıkları ücretlerin bir kısmı kayıtdışı olarak bu işçilere ödenmektedir. Dolayısıyla bu işçilerin ödemek durumunda oldukları gelir vergileri, damga vergileri ve sosyal güvenlik primi aidatları kayıtlı ücretleri üzerinden yapılmaktadır. Bu işçilerin aldıkları ücretlerin kayıtdışı olarak kendilerine ödenen kısmına denk gelen; gelir vergisi, damga vergisi ve sosyal güvenlik primi kesintileri, Hazineye ve Sosyal Güvenlik Kurumuna ödenmemektedir ve bu yolla büyük bir kamu geliri kaybı meydana gelmektedir. Ücretler üzerindeki bu vergi kaçaklarının ve sosyal güvenlik primi kaçaklarının uzun dönemde önüne geçebilmek için yapılacak şey; vergisel teşviklerle işçi sendikalarına üye olmayı özendirilmektir. Bu çalışmada, vergisel teşviklerle işçi sendikalarına üyeliğin özendirilmesi ve bütün vergi mükelleflerine servet beyanı zorunluluğunun getirilmesi koşullarının gerçekleşmesi halinde; kayıtlı ücretlerin kayıtdışı kısmı üzerinden meydana gelen kamu gelirleri kayıplarının azaltılamayacağı incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Sendika, ücret, gelir vergisi, damga vergisi, sosyal güvenlik primi, hazine, sosyal güvenlik kurumu, servet beyanı

BEING ENCOURAGED OF THE MEMBERSHIP TO THE LABOUR UNIONS WITH THE AIM OF PREVENTING THE TAX EVASIONS AND THE LEAKAGES RELATING TO THE SOCIAL INSURANCE PREMIUM ON THE REGISTERED LABOUR WAGES

ABSTRACT:

It's paid as off the record to these workers who are registered but, who don't enrol to the trade unions, some of wages that they receive both in Turkey as if it is in the major portion of the developing economies. Thereby, the income taxes, the stamp taxes and the fees of social insurance premium are done over their registered wages that these workers are in its position to pay. The income tax, the stamp tax and the cuts of social insurance premium aren't to be paid to the Treasury and the Social Security Institution that they correspond to part which are paid to themselves as the off the record that these workers receive wages and the great evasion of public revenue occurs by this way. It's to encourage being the members of the labour unions by the tax incentives that the thing is transacted in order to be able to prevent on long run of these tax evasions and the evasions of social insurance premium on the wages. It will be analyzed whether the losses of public revenues which occur over the registered labour wages could be reduced or not in case of those have materialized conditions relating to it has been tempted of membership to the labour unions by tax incentives and the necessity of statement of wealthy has been brought to the all tax payers.

Key words: Trade union, wage, income tax, stamp tax, social insurance premium, treasury, social

I. GİRİŞ

Kayıtlı olarak çalışanların; ücretlerinin vergilendirilmesindeki vergi kayıp/kaçakları ve sigorta primlerinin hesaplanmasına esas alınması gereken ücretlerle ilgili sigorta primi kayıp ve kaçakları kayıtdışı ekonominin bir parçasıdır. Bu yolla; bazı ekonomik faaliyetler sonucu işverenin ödemekle sorumlu olduğu vergi kesintileri ve sosyal güvenlik primi kesintileri kamunun denetimi dışına çıkarılmaktadır. Burada kayıtdışılık; içeriği gerçeği yansıtmayan ücret bordrosu, aylık sigorta prim bildireleri ve üç aylık sigorta prim bildireleri gibi belgelerle gerçekleştirilen ekonomik olayın, vergi idaresinden ve sosyal güvenlik kuruluşundan kısmen gizlenerek, kayıtlı(resmi) ekonominin dışına taşınmasıyla gerçekleştirilmektedir (Yurdakul, 2008:206).

Örneğin Macaristan'da kayıtlı olarak çalışan ücretlilerin aldıkları ücret düzeyinin düşük gösterilerek, bu ücret düzeyi üzerinden alınan vergi ve sosyal güvenlik primlerinin de düşük tutulması politikası; işletme maliyetlerinin düşürülmesinde gayri resmi bir taktik olarak görülmektedir (Tadelis, 2002:854).

Gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalarda; artan oranlı vergi sisteminin işçilerin davranışlarını etkilediği ve işçilerin artan vergi oranlarıyla birlikte, elde ettikleri net gelirlerde azalma olmasının bir sonucu olarak; işçilerin daha az çalışmak istedikleri ortaya çıkmıştır. İşverenin ise vergi yükünün artmasıyla birlikte işçilerde ortaya çıkan daha az çalışma isteğinin önüne geçmek için; vergi kayıp ve kaçığı mekanizmasını işleten bir davranış tarzı içine girdiği gözlenmiştir. Yani işveren; işçilerin daha fazla çalışmasını sağlamak için, işçilere fazla çalışmalarının karşılığında, bir kısmı kayıtdışı olan daha fazla net ücret ödemek, ancak işçilere ödediği daha fazla net ücretin artan vergisini devlete ödememek yolunu tercih etmektedir. Diğer bir deyimle işveren, işçi ile gizli bir anlaşma içine girerek; işçilerin daha fazla çalışması sonucu elde ettikleri daha fazla net ücret gelirinin, artan vergisini devlete ödemeyerek, devlet hazinesinden vergi kaçırma yoluna gitmektedir (Goerke, 2004:36).

Ücret kazançlarının olduğundan daha az bildirilmesi yoluyla sosyal güvenlik primi kaçığı meydana geldiğinde; sözkonusu kaçık, işçileri hak ettikleri sosyal güvenlik primlerinin kaçırılmayacağı yeni bir iş aramaya iter. Türkiye'de ücret kazançlarının daha az bildirilmesi yoluyla sosyal güvenlik primi kaçığı; emekli aylıklarıyla ilgili fayda yapısını, grafiksel bir konumda, neredeyse düz bir duruma doğru değiştirerek, temelde fayda yapısını çok fazla bozmaktadır (Bailey ve Turner, 2001:386).

Kayıtlı olarak çalışan ücretlilerin aldıkları ücret düzeyinin düşük gösterilerek, bu ücret düzeyi üzerinden hesaplanan vergi ve sosyal güvenlik kesintilerinin düşük tutulması uygulaması oldukça yaygın ve ülke hazinesine ve sosyal güvenlik kurumlarına zarara veren bir uygulamadır.

II. ÜCRETİN TANIMI

Bazı gelişmekte olan ülkelerde, gelir vergisi açısından ücretin tanımlanması; çalışan bireyin işçi sınıfının tüm özelliklerini taşıması gerektiği şartına göre yapılmıştır.

Gelişmiş ülkelerde yatırımın sermaye yoğun ya da teknoloji yoğun olarak yapılmasını belirleyen geleneksel yaklaşım; ücret oranı ve işgücü arzıdır. Bu durum $I=wL$ olarak ifade edilmektedir. Burada I, yatırımı; w, ücret oranını ve L de, işgücü arzını ifade etmektedir. Ancak, daha sonra yapılan incelemelerde; yatırım kararlarının sermaye yoğun ve teknoloji yoğun olarak yapılmasında ana etkenin ücretlerin üzerindeki vergi yükü olduğu ortaya çıkmıştır. Buna dayanarak, ABD’de ücretin üzerindeki gelir vergisi yükünü azaltmak için 1980’li yıllarda birçok reform yapılmıştır. Bu reformların sonucunda; Amerikan Gelir Vergisi Kanununda ücret tanımı içine giren kazanç unsurları da daraltılmıştır (Kopczuk, 2005:2094-2095).

ABD’nin Michigan Eyaletinde, Eyalet Gelir Vergisi Kanunu’nu uygulayan vergi otoriteleri; yüksek ücretleri, daha fazla sosyal altyapı hizmetleri satın alan ücretler olarak kabul ederler. Böylelikle; bu eyaletin gelir vergisi sisteminin uygulanmasında, ücretler; daha fazla sosyal altyapı hizmeti alan yüksek ücretler ve bu sosyal altyapı hizmetini daha az alarak, devlet yardımına daha fazla ihtiyaç duyan düşük ücretler olarak ikiye ayrılır (Greenberg vd., 2005:34).

Hindistan’da çalışanlara kâr payları üzerinden ödenen ücret uygulamasına gelir vergisi kanununda yapılan değişikliklerle son verilmiş ve çalışanlara kâr payı üzerinden ücret ödenmesi yerine; doğrudan ücret ödenmesi düzenlemesi getirilmiştir. Bu değişikliğin nedeni; ücret dağılımında eşitsizliği önlemektir (Sivadasan ve Slemrod, 2008:2200).

Japon Gelir Vergisi Kanunu’nda ücret gelirlerinin geniş bir tanımlaması vardır. Ücret geliri; ücret, maaş, prim, fazla mesai ücreti, harcırah, nakit olmayan ücretin vergilendirilebilir kısmından oluşmaktadır. Vergilendirilemez sosyal haklar ve emeklilik maaşı; ücret tanımının dışında tutulmuştur (Moriguchi, 2010:2).

Hong Kong’un Gelir Vergisi Kanunu’nda, ücretler; kamu sektöründen elde edilen ücretler ve özel sektörden elde edilen ücretler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrımın yapılmasındaki neden de; kamu sektöründen elde edilen ücretlerin, özel sektörden elde edilen ücretlere göre daha düşük düzeyde kalması ve kamu kesiminden ücret geliri edenlerin daha fazla sosyal yardıma gereksinim duymasıdır(Chao vd., 2009:55).

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 61. maddesinde ücretin tanımı; işverene tabi belirli bir işyerine bağlı olarak çalışan kişilere hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatler şeklindedir.

Gelir Vergisi Kanununda ve İş Kanununda yapılan ücret tanımlamaları; birbirisiyle örtüşen ve birbirini tamamlayan tanımlamalardır.

4857 Sayılı İş Kanunu’nun 32. Maddesine göre ücret; bir kimseye bir iş karşılığında işveren veya üçüncü kişilerce sağlanan ve para ile ödenen tutardır.

Çin’de pür sosyalist dönemden kalma bir İstihdamı Koruma Yasası; ücret pazarlığında, ücret tespit tarifelerini ve istihdam gelirini etkilemede, işçi

tarafını desteklemektedir. Bu yasa halen kamu kesiminde çalışan işçilerin ücret ve diğer haklarını belirleyen ve koruyan bir yasadır. Çin’de ayrıca özel sektörde çalışan işçiler için geçerli olan bir İş Akdi Yasası da, özel sektörde çalışan işçilerin ücret ve diğer haklarını belirlemektedir (Chen ve Funke, 2009:559).

Gelişmiş ülkelerin iş kanunlarında, ekonomik kriz dönemlerinde yapılan düzenlemelerle; işçilerin ücret ve diğer sosyal haklarında önemli ilerlemeler sağlandığı görülmektedir. ABD’de 1930 Ekonomik Kriz döneminde; iş kanunlarında yapılan düzenlemelerle, işçilerin asgari ücretlerinde düzenli artışlar olmuş, ücretler üzerinde vergi yükü azaltılmış, haftalık çalışma saatleri indirilmiştir (Palley ve LaJeunesse, 2007:246-247).

İsrail İş Kanunu’nda genel bir ücret tanımlaması yapılmıştır. İsrail’de Ağustos 1994’te Fakirliği ve Gelir Adaletsizliğini Azaltma Kanunu yürürlüğe girmiştir. İsrail’de bekar erkek ve kadınlar için İş Kanunu’ndaki genel ücret uygulaması geçerlidir. Ancak kişilerin medeni hali değiştiğinde ve bu kişiler çocuk sahibi olduğunda; Fakirliği ve Gelir Adaletsizliğini Azaltma Kanunu’na göre bu kişilerin ücretlerinde % 47.5’den % 60’a kadar varan oranlarda artış yapılmaktadır (Frish ve Zussman, 2008:629).

İtalyan İş Kanunu’ndaki ücret tanımlamasında ise; ücretin, verimlilik, tecrübe ve eğitime göre değişebileceği ifade edilmektedir. Bu esaslara göre ücretin oluşumunda; o işkolunda faaliyet gösteren sendikalarla, Çalışma Bakanlığı’nın birlikte hareket edeceği belirtilmiştir. Ayrıca; İtalyan İş Kanunu’nda, bir işkolundaki verimlilik ölçütlerini, sağlık sebepleri dışında, uzun bir süre gerçekleştiremeyen bir işçinin, bu sebepten dolayı işten çıkartılabileceği esası getirilmiştir. Bu sürenin (işçinin verimlilik ölçütlerini tutturamadığı sürenin) de, yine o işte faaliyet gösteren sendikalar ve Çalışma Bakanlığı tarafından birlikte hareket edilerek tespit edileceği belirtilmiştir (Ichino vd., 2003:922).

Hindistan’da yürürlükte olan bir İş Kanunu’nda ücretin tanımı da yapılmaktadır. Ancak bu ülkede sömürge döneminden kalan ve bazı eyaletlerde yürürlükte olan bazı yasalarda da ücret ve çalışma koşulları ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Hindistan’ın Maharashtra Eyaleti’nde halka doğrudan satış yapan mağazalarda çalışanlar, 1948 tarihli Bombay Dükkanları ve Mağazaları Kanunu’na göre istihdam edilirler. Bu kanuna göre; bu mağazalardaki bir işçi, günde 9 ve bir haftada 48 saatten fazla çalışamaz. Ancak bu sürelerin üstündeki bir çalışmasına karşılık; işçiye, normal ücretin iki katı ödeme yapılır ve bu şekilde fazla çalışma süresi bir günde 11 saati aşamaz ve işveren her 5 saatlik çalışma süresinin sonunda, bir saat dinlenme arası vermek zorundadır (Amin, 2009:50).

III. ÜCRETLERİN VERGİLENDİRİLMESİ VE ÜCRETLERİN VERGİLENDİRİLMESİNDE VERGİ KAYIP VE KAÇAKLARI

Gelişmekte olan ülkelere ücretlerden kaçırılan gelir vergisinin ortaya çıkartılması; vergi müfettişinin durumuyla da yakından ilgilidir. Bir vergi

müfettişi bir firmayı denetlediğinde ve hilekarlığı ortaya çıkardığında; müfettiş ya cezayı uygular ya da vergi kaçırma eyleminden beklenen en büyük kazancın meydana gelmesine bağlı olarak bir rüşvet karşılığında cezayı kaldırır. Vergi müfettişi vergi hilekarlığını ortaya çıkardığında vergi cezalarını uygularsa; kazancı aldığı ücret oranı ile sınırlıdır. Vergi müfettişi vergi hilekarlığını ortaya çıkarırsa ve bir rüşvet karşılığında cezaları kaldırır; firmanın kaçıracağı verginin de içinde olduğu gelirden bir yüzde almış olur (Çule ve Fulton, 2009:816).

Özellikle gelişmiş ekonomilerde karşılaşılan iki yönlü bir vergi kaçırma olayı daha vardır. Firma sahibi, firma yöneticisinden firmanın kârını kayıtdışı olarak artırmasını ister ve bu kârdan yöneticiye bir yüzde vereceğini taahhüt eder. Böylece firma iki taraflı bir vergi kaçırma süreci içine girmiş olur. Firma artan kayıtdışı kârından dolayı daha az kurumlar vergisi ödeyecektir ve firma yöneticisine verdiği kayıtdışı kârdan dolayı da yöneticinin ücretinden devlete daha az gelir vergisi ödeyecektir (Crocker ve Slemrod, 2005:1596).

Alman Gelir Vergisi Kanunu'nda ücretlerin vergilendirilmesinde ülkemize göre farklı bir sistem uygulanmaktadır. Vergi farklılaştırması şartı dolayısıyla; Alman Gelir Vergisi Kanunu bekar ve evli mükelleflere farklı vergi uygulaması yapmaktadır. Vergi farklılaştırmasıyla, evli mükellefler, müştereken sınıflandırılabilir. Evli çift tarafından elde edilen toplam vergilenebilir gelir, ödenecek verginin miktarını belirlemede kullanılır. Çiftlerin ortak gelirinin yarısına uygulanan vergi oranı; toplam gelire uygulanır. Böylece, vergi oranlarının benzetimini (simülasyon) yapmak için; çiftin çalışma gelirlerini ve ücret dışı unsurları kapsayan hane halkının toplam geliri hakkındaki bilgiye; evli bayanlar için vergi oranları benzetimini yapmak için ihtiyaç duyulmaktadır. Bu uygulama tamamen Alman Anayasası'ndaki Sosyal Devlet Şartının gereği olarak yapılmaktadır (Schneider, 2005:211).

ABD'de eyaletten eyalete farklılaşan oranlarda ve şehir merkezlerinde ve de kırsal yörelerde, salt kaynak temelli ücret vergisi veya bordo vergisi farklı oranlarda uygulanmaktadır. Buna melez ücret vergisi denmektedir. Burada amaç da; nitelikli iş gücünün anakentler dışında da istihdamını sağlamaktır (Braid, 2009:513).

Ücretlerin vergilendirilmesinde İngiltere gibi gelişmiş bir ülkede devlet, teşvik kısıtı ile karşılaşmaktadır. Sedüler bir ücret gelir vergisinde; çalışanların istihdam edilmelerinden çok, çalışması tercih edilmektedir. Doğrusal olmayan bir gelir vergisiyle; üstün yetenekli olan ve daha fazla gelir elde eden kişiler, daha az yetenekli olan ve aynı geliri elde eden bireylerle aynı gelir vergisini ödememektedirler. Her halükarda, aslında devlet; üstün yetenekliden ve daha az yetenekliden aldığı gelir vergisini, çalışma gücü olmayanlar dahil en az yetenekliye transfer etmektedir (Boadway ve Cuff, 2001:554-555).

ABD gibi gelişmiş ülkelerde yapılan vergi reformlarıyla; kişisel gelir vergisi değişiklikleri ücret dağılımını etkilemektedir. Yapılan yasal düzenlemelerle vergi tabanı genişlerken; yüksek gelirli kişilerin marjinal vergi

oranları azalmaktadır. Burada bu iki vergi kuralı gelirin yeniden dağıtımı ve vergilerin tarafsızlığı ilkesine uygun olarak getirilmektedir. Yüksek gelirli bireylerde bu vergi azalışını dengelemek için; istisnalar ve bu mükellefler tarafından sık sık kullanılan, sermaye iradının % 60'ına istisna getirme, bireysel emeklilikler ve faiz ödemeleri için indirimler kaldırılmaktadır (Kubik, 2004:1571).

ABD'de son otuz yılda ücret adaletsizliğinin arttığı görülmüş ve bu adaletsizliği gidermek için düşük gelirlilere yapılan transferlerde nispi bir artış olmuş ve yüksek gelirlilere uygulanan efektif vergi oranlarında da bir artış olmuştur ve bu uygulamalar ortanca seçmenin politik tercihleriyle de uyumludur. Sedüler bir yapıya sahip olan Amerikan Gelir Vergisi Sisteminde; düşük gelirler üzerindeki vergi yükü azaltılmakta ve gelir düzeyi yükseldikçe vergi yükü artmaktadır ki; bu adaletli bir vergi sisteminin gereğidir (Corbae vd., 2009: 46).

Kayıtlı olarak çalışanların ücretlerinin vergilendirilmesinde yaşanan en büyük vergi kayıp ve kaçacağı asgari ücretin üzerinde vergi alan bir kişinin gelir vergisi ve damga vergisi ödemelerinin asgari ücret üzerinden yapılmasıdır. Buna kayıtdışı ücret ödemesi denmektedir. Bu durum özellikle sendikalaşmanın olmadığı işyerlerinde yaşanmaktadır (Garih, 2001:3-4).

“Kayıtlı olarak çalışanların ücretlerine Batı Avrupa ve ABD'deki gibi asgari geçim indirimi uygulansa; yine de bu kişilerin ücretlerinin önemli bir kısmı kayıtdışı tutulur mu?” diye bir soru akla gelebilir. Bu sorunun o zaman da devam edebileceğini söyleyebiliriz. Çünkü bu sorun; az gelişmiş ülkelerde sosyal sorumluluk bilincinin yerleşmemesi ve eğitim düzeyinin düşüklüğü ile ilgili bir sorundur. Sosyal sorumluluk bilincinin yerleştiği ve eğitim düzeyinin de yüksek olduğu ülkelerde; ücretlerin vergilendirilmesinde ve ücretlerden sosyal güvenlik priminin kesilmesinde, kayıtdışılık gibi bir sorun yoktur ve bu ülkelerde asgari geçim indirimi müessesesinin uygulanması da gelir dağılımında eşitliği tesis etmek amacıyla dönüktür. Asgari geçim indirimi ile ilgili olarak bir Batı Avrupa ülkesi olan Belçika'dan bir örnek verilebilir. Belçika'da medeni durumu bekar olan bir mükellefe 7.010 Euro asgari geçim indirimi uygulanmakta evli olan mükellefe de 11.450 Euro asgari geçim indirimi uygulanmaktadır (Özçelik ve Yaşar, 2006:217).

Gelişmekte olan bir ekonomide, işçilerin ücretleri üzerinden gelir vergisi kaçırmayla ilgili olarak işverenlerin işçileri ikna etmesinin bir nedeni de; işverenlerin, işçilere vergilendirilmiş ücretlerinden daha fazla ücreti kayıtdışı olarak ödemesidir. Bu durumda işçi ve işveren arasında; ücretler üzerinden daha az gelir vergisi ödenmesi konusunda bir gizli anlaşma olmaktadır (Cremer ve Gahvari, 1996:245).

Vergi oranı, düzenli sektörde sadece işgücü geliri ve işgücü dışındaki gelirin bir fonksiyonudur. Dolayısıyla vergi yükü, kayıtdışı sektörde çalışmayla azaltılabilir. Kayıtdışı sektörde vergi otoriteleri tarafından ortaya çıkarılma tehlikesi vardır. Vergi otoriteleri tarafından ortaya çıkarılma olasılığı veya

riskinin; kayıtdışı sektörde çalışılan saatlerin bir fonksiyonu olarak arttığı varsayılmaktadır (Frederiksen vd., 2005:615).

488 sayılı Damga Vergisi Kanununa ilişkin 50 seri no'lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliğine göre;

Maaş, ücret, gündelik, huzur hakkı, aidat, ihtisas zammı, ikramiye, yemek ve mesken bedeli, harcırah, tazminat ve benzeri her ne adla olursa olsun hizmet karşılığı alınan paralar (Ek:5766/10-ç md) (Yürürlük 06.06.2008) (Avans olarak ödenenler dahil) için verilen makbuzlar ile bu paraların nakden ödenmeyerek kişiler adına açılmış veya açılacak cari hesaplara nakledildiği veya emir ve havalelerine tediye olunduğu takdirde nakli veya tediye temin eden kağıtlardan % 06,6 oranında Damga Vergisi kesilmektedir.

Türkiye'de yürürlükteki vergi mevzuatı uygulayıcılarının ihtiyaç duyduğu ve aynı zamanda eksikliğini de hissettiği konu; Türkiye'ye özgü bir Servet Beyanı Esasına ilişkin yasal düzenlemenin olmamasıdır(Saydam, 2009: 2).

Tablo 1'de yıllar itibariyle Gerçek Usulde Gelir Vergisine tabi ücretler üzerinden alınan Gelir Vergisi ve Damga Vergisi kesintileri gösterilmektedir.

Tablo 1: Ücretler Üzerinden Alınan Gelir Vergisi ve Damga Vergisi

Yıllar	Gelir Vergisi(TL)	Damga Vergisi(TL)
1984	700.534	12.788
1985	1.402.168	25.576
1986	2.804.326	51.152
1987	5.602.354	102.305
1988	10.112.746	183.548
1989	22.346.789	360.496
1990	42.347.845	705.775
1991	75.372.975	1.324.966
1992	155.712.916	2.285.339
1993	238.352.413	3.671.422
1994	376.823.174	6.519.829
1995	634.567.418	11.365.050
1996	1.312.648.476	23.329.449
1997	2.814.567.243	49.105.212
1998	2.828.413.249	87.760.403
1999	4.817.914.847	156.747.025
2000	7.474.829.475	240.029.740
2001	11.243.576.679	333.711.282
2002	14.642.748.893	481.295.486
2003	14.874.643.578	620.254.819
2004	17.208.467.514	747.527.592
2005	19.687.916.748	856.110.111
2006	22.745.814.247	998.123.903

Yıllar	Gelir Vergisi(TL)	Damga Vergisi(TL)
2007	25.928.243.514	1.140.137.693
2008	32.687.349.837	1.302.357.310
2009	34.967.518.354	1.487.657.651

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 04.3.2010 tarihli ve B.15.3.GİB.018.03.017/316 sayılı yazısı ekindeki bir sayfalık belge.

Yukarıdaki tabloda 1998 ve 2003 yıllarından itibaren ücretlerden alınan gelir vergisinde bir azalma gözlenmektedir. Bu azalma 1998 ve 2003 yıllarında ücretlere uygulanan gelir vergisi oranlarında yapılan indirimlerden kaynaklanmaktadır.

Çalışanın aldığı ücret üzerinden ödemesi gerekenden daha düşük düzeyde bir gelir ve damga vergisi ödemesinin önüne geçilmesi için; vergi güvenlik önlemlerine ilişkin gerekli yasal altyapının bir an önce oluşturulması gereklidir.

IV. SOSYAL GÜVENLİK PRİMİNE ESAS ÜCRETLER VE BU ÜCRETLE İLGİLİ PRİM KAYIP VE KAÇAKLARI

İşverenlerin, çalıştırdıkları kayıtlı işçilerin sosyal güvenlik primlerini, olması gerekenden daha düşük düzeyde ödemeleri; ekonomiye ek bir mali yük getirmektedir. Bu yaygın kaçakçılık türünün ekonomiye getirdiği ek yük; borçlanmanın artışı şeklinde olmaktadır (Echevarria ve Iza, 2006:2330).

Gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik sisteminde, işverenlerin kaçırdıkları sigorta primleri nedeniyle; sosyal güvenlik sisteminde bir mali açık olması sözkonusu değildir. Tersine, bu ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinde mali fazlalık bulunmaktadır ve bu fazla fonlar; sosyal güvenlik fonlarının yöneticileri tarafından devlet iç borçlanma senetleri satın alınarak değerlendirilmektedir. ABD'deki uzmanlar; sosyal güvenlik fonlarında biriken meblağın, hane halklarının birikmiş teminatsız borçlarının tasfiyesi amacıyla, sosyal güvenlik fonlarının yönetimleri tarafından, hane halklarına düşük faizle borç olarak verilmesi gerektiğini ifade etmektedirler (Hurst ve Willen, 2007:1288).

ABD'de, Sosyal Güvenlik Kurumlarındaki mali fazlalıkların; bireysel yatırımcılara piyasadaki faiz oranından, stratejik varlık olarak verilmesi, uzmanlar tarafından savunulmaktadır. Böylelikle hem yeni iş yerleri açılarak, üretim artmış olacak ve hem de bu fonlar sayesinde istihdama katkı yapılmış olacaktır. Diğer bir deyimle, artık ABD gibi gelişmiş ekonomilerde; sosyal güvenlik fonları fazlalıklarının verimli bir şekilde değerlendirilmesinin yöntemleri aranmaktadır (Fraser vd., 2001:298).

Yine ABD'de sosyal güvenlik fonlarının fazlalarının finans piyasalarında verimli bir şekilde değerlendirilmesi yönünde reform çalışmaları yapılmaktadır. Sosyal güvenlik kurumlarının fon fazlalarının bu şekilde verimli olarak değerlendirilmesine bağlı olarak; sosyal güvenlik prim kesintisi oranlarının da indirilmesi yönünde çalışmalar yapılmaktadır ki; bu sayede istihdam oranlarının artacağı da düşünülmektedir (Orr, 2002:289).

Hollanda gibi gelişmiş ülkelerin sosyal güvenlik kuruluşları, NEDYMAS (The Netherlands' Dynamic Micro-Analytic System) modeliyle; güncel rakamlardan hareket ederek, gelecekteki ücret geliri, sosyal sigorta yardımları ve katkılarındaki sosyoekonomik gelişmenin programlamasını yeniden yapmaktadırlar. Burada amaç; ekonomik gelişme ve büyümeyi sürdürecektir ve toplumsal refahı artıracak bir sosyal güvenlik sistemini inşa etmektir (Nelissen, 1993:227).

Çin'de sosyal güvenlik sisteminin kısmen özelleştirilmesi düşünülmektedir. Ancak burada; 2025 yılında dünyadaki 60 yaşın üzerindeki nüfusun 1/3'ünün Çin'de olacağı unutulmamalıdır. Kısmi özelleştirmenin uzun dönemde bütün ekonomi için faydaları olacağı kesindir. Ancak, özelleştirme sürecinde, pek çok bireysel işçinin önemli denkleştirme maliyetleri olacaktır. Özellikle kısmi özelleştirme, burada; risk paylaşımı üzerine, ortak giderler üzerine ve genellikle düşük gelirli işçilere yardımda bulunarak önemli oranda yeniden gelir dağılımını sağlayan bir yöntemle gelir güvensizliğinin çeşitli kaynaklarına karşı koruma üzerine, odaklanan nitelikteki mevcut sosyal güvenlik mantığından; bir uzaklaşmayı gösterir. Ancak burada çoğu ekonomist, kısmi özelleştirmeyi değerlendirirken; özelleştirmenin, toplamda ekonomiye ve işçilere muhtemel faydaları üzerine odaklanmak eğilimindedirler (Williamson ve Deitelbaum, 2005:269).

Çin, 2008 yılında sosyal güvenlik sisteminde bir reform yapmıştır ve özel kesimde çalışan işçilerin sosyal güvenlik primi kesintilerini arttırmıştır. Halbuki daha önce sosyal güvenlik sigortası fonları, kamu kesimindeki işçilerin ödedikleri sosyal güvenlik primi kesintileri ile oluşmaktaydı. Ancak şimdi, sosyal güvenlik sigortası fonlarının önemli bir kısmı; özel sektörde çalışan işçilerin ve işverenlerin ödedikleri sigorta primi kesintileriyle oluşmaktadır. Bu durum, kamu dışındaki kesimlerde işçi istihdam etmeyi daha maliyetli yapmıştır. Çin'de işçilerin işverenlere maaş dışındaki maliyeti; bir işçinin maaşının % 40-50'sine denktir. Bu kıyaslanabilir rakam, diğer Asya ülkelerinde oldukça düşüktür. Bu rakam; Hindistan'da bir işçinin maaşının % 16'sı, Malezya'da % 12'si ve Endonezya'da % 10-15'idir. Çin'deki maliyetlerin bu kadar yüksek olması; işverenin çalıştırdığı işçilerin sigorta primlerini düşük göstererek, sigorta primi kaçakçılığı yapmasına neden olmaktadır (Nielsen ve Smyth, 2008:237).

Almanya gibi bazı gelişmiş Avrupa ekonomilerinde, sosyal güvenlik primlerinin yüksekliği; bu ülkelerde sigorta primi kaçakçılığında sebep olarak gösterilmektedir. Bundan dolayı sigorta primlerinde bir indirim yapılması, devamlı olarak tartışma konusu olmaktadır. Bu ülkelerde sigorta primi oranlarının düşürülmesinin istihdama da olumlu katkısının olacağı da belirtilmektedir (Buscher vd., 2001:462).

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununa göre Sosyal Sigortalar; Kısa ve Uzun Vadeli Sigorta kollarını kapsamaktadır. Kısa vadeli sigorta kolları; iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık ve analık sigortası

kollarını kapsamaktadır. Uzun vadeli sigorta kolları ise; malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası kollarını kapsamaktadır. Yıl bazında sigorta primi ödeme gün sayısı ise; aynı kanunun 3. maddesinin 15. bendine göre, 360 gündür.

Türkiye’de işçilerin asgari ücretin üzerinde ücret almalarına rağmen; onların sigorta primlerinin asgari ücret üzerinden ödenmesindeki en büyük etken; sigorta primi oranlarının yüksek oluşudur. Bu oran SSK Primi işçi kesintisinde % 14, SSK Primi işveren kesintisinde % 19.5’tir. İşsizlik Sigortası Fonu işçi kesintisi oranı % 1, İşsizlik Sigortası Fonu işveren kesintisi oranı % 2’dir. Bu çok yüksek sigorta primi oranları işvereni; çalışanın asgari ücretin üzerinde ücret almasına rağmen, asgari ücret üzerinden sigorta primi ödemeye itmektedir. Bu durum SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu)’yi zarara sokmaktadır (Kızılot, 2007: 2).

Türkiye’de sigorta primlerinin düşük gösterilmesi nedeniyle SGK’nın uğradığı kayıpları belirlemek çok güçtür ve bu durum emeklilik dönemlerinde gelir dağılımının bozulmasına neden olmaktadır. Düşük gösterilen sigorta primlerinin toplamını tespit etmek amacıyla, hanehalkı tüketim harcamaları ve hanehalkı gelir dağılımı anketlerinden yararlanmak; faydalı olmamaktadır. Çünkü, hanehalkı tüketim harcamaları ve hanehalkı gelir dağılımı anketleri; gelir dağılımını yüzdeler halinde göstermekte ve kayıtdışı çalışanların elde ettiği gelirleri kapsamamaktadır. Ayrıca bu hanehalkı gelir dağılımı anketlerinin temel amacı; hanehalkları arasında gelir dağılımındaki eşitsizlikleri belirlemektir (Işığışık, 1998:4).

Türkiye’de kayıtdışı işçi çalıştırarak sosyal güvenlik primi ödememek türünden kaçakçılık yaklaşımından sonra en yaygın kaçakçılık yaklaşımı; mevcut kayıtlı işçilerin sigorta primlerini olması gerekenden daha düşük düzeyde ödemektir (Cooper, Tarullo and Williamson, 1999: 92).

Çalışanların sigorta primlerinin düşük gösterilmesi şeklindeki kaçak olgusuna; geçiş ekonomilerinde de çok yoğun olarak rastlanmaktadır. Bu geçiş ekonomilerinden birisi de Rusya Federasyonu’dur. Bu ekonomilerde firmalar böyle bir davranış içine girerek, işletmenin maliyetlerini azaltıcı yönde hareket ettiklerini düşünmektedirler (Yakovlev, 2001:37).

Kayıtlı olarak çalışanların önemli bir kısmının kayıtdışı tutulan ücretleri dolayısıyla sosyal güvenlik kurumlarından kaçırılan toplam sigorta primlerinin kesin tutarı konusunda yurtdışında da yapılmış bir tespit çalışması yoktur. Bu sorun da zaten; sosyal sorumluluk bilinci yerleşmemiş olan az gelişmiş ülkelerin bir sorunudur.

Sigortalıların elde ettiği gelirleri olduğundan düşük gösterme eylemi; emeklilik sonrası dönemde sigortalılar açısından gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmaktadır.

V. SENDİKALI İŞÇİLERİN ÜCRETLERİ ÜZERİNDEN ALINAN GELİR VERGİSİ, DAMGA VERGİSİNDE VE SENDİKALI İŞÇİLERİN ÜCRET KAZANÇLARI İLE İLGİLİ SOSYAL GÜVENLİK PRİMİ KESİNTİLERİNDE KAYIP VE KAÇAK DURUMU

Kurumsallaşmış sendikacılığın bulunduğu bazı Avrupa ülkelerinde, sendikalar bölgesel ekonomik, sosyal ve siyasi gelişimde öncü olmuşlardır. İngiltere’de kurumsal evrimin derin oturmuş tarihi yörüngeleri; iki merkezi kaygı etrafında kargaşalık içindedirler. İlki, Kuzeydoğuda bölgenin ekonomik, sosyal ve siyasi tarihi tarafından biçim verilmiş olan özel sendika gelenekleri; hem eskiden kalma hem de farklıdır. Bölge, hem sendika hareketinin, hem de İşçi Partisi’nin kalbi iken; sendikalar ve NTUC (The Northern Trade Union Congress); neredeyse ulusal politik ekonominin özel karakteri ne olursa olsun; geleneksel olarak, bölgede politik etkinin artan derecesine sahip oldular. Sendikaların ve üçe ayrılmışlık kapsamında NTUC’un eski köklü, nispeten imtiyazlı, ticaret ve devletin yanı sıra bölgesel seviyede korporatist yapısının; daha açık, kapsayıcı ve sendikaların birçoğu arasında sadece sosyal bir partner olarak görüldüğü bölgesel gelişme yönetiminin çoğulcu biçimlerine doğru değişmesiyle; Sendikaların ve NTUC’un yapısı, meydan okuyan nitelikte olmaktadır. Bazısı için bu; NTUC’un tarihi bölgesel gücü ve etkisinin erozyonunu gösterir ve örgütün uzun tarihine, dahilen demokratik ve sorumlu temsili yapılarına ve kurucu sendikaların temsili bölgesel bir sesi olarak meşruluk isteğine karşı aşındırıcı görevi görür. İkincisi, ulusal ve bölgesel sendika hareketinde bozulmayı ve bölgesel yönetimi, bazıları; ulusal müşterek dayanışmaya ve ulusal yeniden bölüşümün sosyal demokrat hedeflerine ve İşçi partililiğinin ideolojik kilidi olan eşitliğe bir tehdit olarak görür. Kuzeydoğu gibi bir bölge içinde bile, NTUC tarafından bölgesel yönetime ve bazı sendikalara destek; geçmiş 50 yıl boyunca bölgesel eşitsizlik düzeylerini azaltmak için uygulanan, geleneksel ulusal sosyal demokratik politikaların başarısızlığının, bir algılamasını yansıtır. Devreden, çok katmanlı yönetim sistemi içinde, ulusal ve bölgesel menfaatler arasında gerilim; yeni bölgesel yönetim ve özellikle İngiltere’de İşçi Partisi Hükümeti’nin politikası hakkında tartışmaların kalbinde ve genellikle sosyal demokrasinin ulusal biçimlerinin canlandırılmasında, meydana gelmektedir (O’Brien, 2004:67).

Sendikalı işçiler arasında hak arama yönünden belli bir dayanışma vardır. Bu dayanışma; çalışma şartlarının iyileştirilmesi, ücret ve ek ödemelerde iyileşme sağlanması vb. hakları içermektedir. Sendikalaşma oranının Avrupa Birliği’nde en yüksek olduğu ülke; % 88 ile Danimarka’dır (Herod, 2000: 532).

Sendikaların başlıca gelirleri üyelerinden elde ettikleri üyelik aidatlarıdır. Dolayısıyla sendikalar üyelerinin gelirlerini mümkün olduğunca artırmak ve doğal olarak da üyelerinden elde ettikleri üyelik aidatlarını artırmak isterler (Booth ve Chatterji, 1993: 29).

Bir ülkede sendikal yoğunluk % 100’den az ise; ticari liberalizasyon, önceden fark edilmemiş bir kanal vasıtasıyla pazarlık edilmiş ücretlere etki eder

ki; fark edilmeyen bu kanal; şiddetli uluslararası rekabetin (fiili veya potansiyel), pazarlıkta sendikaya yardım ederek, bir grev olayının sonunda firmanın geri çekilme pozisyonunu sarsmasıdır. Diğer bir deyimle; yurtiçinde işçi-işveren uyumsuzluğu, yerel firmaya uyumsuzluğu daha maliyetli yaparak, denizaşırı rekabetten dolayı rekabetçi bir yansıma neden olur. Sonuç olarak; firma, böyle bir uyumsuzluğu önlemek için rant benzeri menfaatlerini gözden çıkarmaya istekli olur. Bu önceden fark edilmeyen işleyiş, ek ticari düzenlemeleri ve ticari liberalizasyona ücretlerin farklı bir tepkisini meydana getirir. Özellikle, orta düzeylerde sendikal yoğunlukla birlikte; ticari liberalizasyon, dış ticaret dengede değilse, daha yüksek ücretlere yol açabilir ve pazarlık edilerek saptanmış ücretler; ekonomi ithal ikamesinden serbest ticarete doğru hareket ettikçe, tam anlamıyla düşebilir (Bastos vd., 2009:684).

Avrupa Birliği'nde popüler sendika davranış modellerinde; artan oranlı verginin istihdam için faydalı olduğuna dair bir görüş hakimdir. Çünkü devlet için değişmeyen vergi geliri getiren artan müterakkiyet; çalışma çabasını azaltır ve bu durum istihdam için kötüdür. Sendika davranışının üç popüler modeli olan, tekel sendikacılığı, yönetme hakkı modeli ve etkili pazarlık modeline göre; artan vergi müterakkiliği ücretleri düşürür ve bu durum da istihdam açısından yararlı bir durumdur. Bu durum verginin etkilerinin; işgücü piyasalarının yapısına karşı çok duyarlı olduğunu ortaya koyar (Koskela ve Vilmunen, 1996:72).

Sendikalaşma; kayıtlı ücretlerdeki vergi kaçağı ve sosyal güvenlik primi kaçağının önlenmesinde olumlu yönde rol oynar.

Az gelişmiş ülkelerdeki sendikalar, üyelerinin özlük haklarının korunması gibi konularda, etkin şekilde faaliyet göstermektedirler. Sendikalar; üyelerinin sosyal güvenlik primlerinin, aldıkları ücrete denk düşen bir düzeyden sosyal güvenlik kurumlarına yatırılması gibi haklarını sıkı bir şekilde takip ederek, onların menfaat kayıplarının önüne geçmektedirler (Garrett, 1998:803).

Sendikaların üyeleri olan işçilerin gelirlerinin bir kısmının kayıtdışı bırakılarak; işverenlerin devlete az vergi ödemelerine ve sosyal güvenlik kurumlarına az sosyal güvenlik primi ödemesi yapmalarına göz yummaları mümkün değildir (Lewis ve Condie, 1950:338).

Ekonomisi benzer özellikler gösteren Türkiye, Brezilya, Polonya ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerde ve diğer Geçiş Ekonomilerinde kamu kesimi dışında çalışan ve sendikasız olan hemen hemen bütün işçilerin ücretlerinin bir kısmının vergi dışı ve sosyal güvenlik kesintisi dışı tutulduğunu söylemek bir hata olmaz (Smith, 2000: 152).

İşçilerin ücretlerinin bir kısmının kayıtdışı tutularak devlete daha az vergi ödenmesi ve sosyal güvenlik kurumu daha az sigorta primi ödenmesinin önüne geçmek için; bütün çalışanların da yasal olarak sendikalı olmaya zorlanması gibi bir uygulamanın parlamenter bir demokraside de savunulması mümkün değildir (Clawson ve Clawson, 1999:111).

Sosyal sorumluluk bilincinin yeterince yerleşmediği Türkiye gibi ülkelerde; çalışanların sigorta primlerini, onların aldığı ücretlere denk düşen sigorta primlerinin altında göstererek o düzeyden ödeme yapmak gibi yaklaşımlar çok yaygın olarak yaşanan davranış tarzlarıdır ve bu davranış tarzlarına sadece sendikalı işçi çalıştıran işyerlerinde rastlanmamaktadır (Calvo ve Reinhart, 2002:403).

Tablo 2’de Türkiye’de sendikalı işçilerin yıllar itibariyle ödedikleri Gelir Vergisi, Damga Vergisi ve Sosyal Güvenlik Primi Kesintileri gösterilmektedir.

Tablo 2: Sendikalı İşçilerin Yıllar İtibariyle Ödedikleri Gelir Vergisi, Damga Vergisi ve Sosyal Güvenlik Primi Kesintileri

Yıllar	Gelir Vergisi(TL)	Damga Vergisi(TL)	Sosyal Güvenlik Primi Kesintileri(TL)
1984	391.562	7.154	364.586
1985	909.417	16.689	844.569
1986	1.781.689	32.514	1.657.814
1987	3.505.467	64.356	3.252.917
1988	6.466.348	117.412	5.958.913
1989	11.504.345	185.613	9.487.512
1990	23.740.651	395.741	20.701.673
1991	45.713.813	803.613	41.402.316
1992	97.600.915	1.432.467	75.154.814
1993	158.313.685	2.438.614	144.127.948
1994	261.176.348	4.518.918	234.230.941
1995	433.409.613	7.762.418	395.438.919
1996	877.636.813	15.598.215	797.076.418
1997	1.852.548.173	32.321.173	1.649.772.248
1998	1.910.877.998	59.293.953	3.014.889.915
1999	3.340.287.376	108.685.817	5.528.452.624
2000	4.081.312.918	131.173.345	6.708.518.729
2001	6.431.436.922	190.886.913	10.263.157.289
2002	8.585.169.786	282.295.654	14.911.128.852
2003	8.570.876.738	357.481.937	18.725.248.967
2004	9.989.626.402	433.040.878	22.614.052.269
2005	11.546.074.284	502.219.602	26.136.566.022
2006	13.240.550.695	581.229.245	29.549.504.698
2007	15.142.206.424	665.062.634	34.405.246.862
2008	19.194.233.046	764.966.434	39.534.357.653
2009	20.938.760.002	890.021.623	46.026.941.352

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü’nün 12.02.2010 tarihli ve B.14.1.ÇGM.017.02.00-047/2356 sayılı yazısı ekindeki bir sayfalık belge.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı gibi; ücretler üzerinden ödenen gelir vergisi, damga vergisi ve sosyal güvenlik primi kesintilerinin önemli bir kısmı; sendikali işçiler tarafından ödenmektedir. Sendikalaşma oranı arttıkça; ücretlerin bir kısmının kayıtdışı bırakılarak; gelir vergisi, damga vergisi ve sigorta primi keseneklerini daha düşük ödeme olayları ortadan kalkmaktadır.

Gelişmekte olan ekonomilerde çalışanların ücretlerinin bir kısmının kayıtdışı bırakılmasıyla mücadelede sendikaların gittikçe artan bir önemi bulunmaktadır.

VI. KAYITLI ÜCRETLER ÜZERİNDEN KAÇIRILAN VERGİLER VE SOSYAL GÜVENLİK KESİNTİLERİNİN ÖNLENMESİ İÇİN GETİRİLMESİ ÖNERİLEN SERVET BEYANI ESASINA İLİŞKİN BİR SİMÜLASYON MODELİ

Servet sadece kişisel servetten oluşabileceği gibi; servet, hem ticari ve hem de kişisel servetlerden oluşabilir.

$$S = KS_i + TS$$

(1)

S: Servet

KS_i: İşverenin Kişisel Servet Stoku

TS: Ticari Servet

Kişisel servet ise aşağıda ifade edilen varlıklardan oluşabilir.

$$KS_i = KTA + HTA + DTA + HS + T + A + DM + M + YP_i + D + AL + G$$

(2)

KTA: Kara Taşıma Araçları

HTA: Hava Taşıma Araçları

DTA: Deniz Taşıma Araçları

HS: Hisse Senedi

T: Tahvil

A: Altın

DM: Diğer Madenler

M: Mücevherat

YP_i: İşverenin Yerli Para Stoku

D: Döviz

AL: Altın

G: Gayrimenkuller

Ticari servet ise; öz sermayeden oluşmaktadır.

$$TS = \text{Öz Sermaye}$$

(3)

Servet aynı zamanda; Kazanılmış Servetten veya İntikal Eden Servetten veya ikisinin toplamından oluşabilir (Kızılot, 1983:30-32).

$$KS_i + TS = KSE + IES$$

(4)

KSE: Kazanılan Servetler

IES: İntikal Eden Servetler

Kazanılan servetler ise; aşağıdaki kazanç unsurlarından oluşabilir(Pehlivan, 2005:171-250).

$$KSE = TK+ZK+U+SMK+GSI+MSI+SKI$$

(5)

TK: Ticari Kazançlar

ZK: Zirai Kazançlar

U: Ücretler

SMK: Serbest Meslek Kazançları

GSI: Gayrimenkul Sermaye İradı

MSI: Menkul Sermaye İradı

SKI: Sair Kazanç ve İratlar

Servet Beyannamesi; Kazanılan Servetler ve İntikal Eden Servetlerdeki değer artışları için verilecektir. Servet Beyannamesi; işçiler, memurlar, işverenler, emekliler, veli ve vasiler tarafından verilecektir.

Bilindiği gibi vergi sorumlusu ve sosyal güvenlik primi işçi kesintisi sorumlusu olan işveren; Hazineye işçi adına gelir vergisi ve damga vergisi ve Sosyal Güvenlik Kurumuna sosyal güvenlik primi işçi kesintisi ödemektedir. İşveren, ayrıca sosyal Güvenlik Kurumuna; sosyal güvenlik primi işveren kesintisi ödemekle yükümlüdür.

$$KDSGPIK+SGPIK > KSGPIK$$

(6)

KDSGPIK: Kayıtdışı Sosyal Güvenlik Primi İşveren Kesintisi

SGPIK: Sosyal Güvenlik Primi İşveren Kesintisi

KSGPIK: Kayıtlı Sosyal Güvenlik Primi İşveren Kesintisi

$$KDUGV+KDUDV+KDUSGPIK+KUSGPIK+KSGPIK+KDSGPIK+KUGV+K$$

$$UDV < KBUK+KDBUK-KUGV-KDUGV-KUDV-KDUDV-KUSGPIK-$$

$$KDUSGPIK-KNUK-KDNUK$$

(7)

KDUGV: Kayıtdışı Ücret Gelir Vergisi

KDUDV: Kayıtdışı Ücret Damga Vergisi

KDUSGPIK: Kayıtdışı Ücret Sosyal Güvenlik Primi İşçi Kesintisi

KUSGPIK: Kayıtlı Ücret Sosyal Güvenlik Primi İşçi Kesintisi

KUGV: Kayıtlı Ücret Gelir Vergisi

KUDV: Kayıtlı Ücret Damga Vergisi

KBUK: Kayıtlı Brüt Ücret Kısmı

KDBUK: Kayıtdışı Brüt Ücret Kısmı

KNUK: Kayıtlı Net Ücret Kısmı

KDNUK: Kayıtdışı Net Ücret Kısmı

Yukarıdaki 7 nu.lı denklemin sol tarafı işverenin ve sağ tarafı da işçinin yükümlülüklerine ilişkindir.

$$VSGPIKSSGPIKSIDSBT = KUSGPIK+KSGPIK+KUGV+KUDV$$

(8)

VSGPIKSSGPISKYIDSBT: Vergiler, Sosyal Güvenlik Primi İşçi Kesintisi Sorumlusu ve Sosyal Güvenlik Primi İşveren Kesintisi Yükümlüsü İşverenin Devlete Sorumluluk ve Borç Tutarı

Sözkonusu işveren; ekonomik faaliyeti sonucu ticari kazanç elde etmektedir. Bu işveren kayıtdışı olarak elde ettiği; gelir vergisi, damga vergisi, sosyal güvenlik primi işçi ve işveren kesintileri ile kişisel servetini artırmaktadır. Sözkonusu işverenin kayıtdışı olarak elde ettiği bu gelirleri yerli para olarak muhafaza ettiğini varsayalım.

$$YP_i = KDUGV + KDUDV + KDUSGPIK + KDSGPIK$$

(9)

$$YP_i = KS_i$$

(10)

Sözkonusu işverenin kayıtdışı olarak elde ettiği ve yerli paraya çevirdiği nakit akımı; bu kişinin kişisel servetini oluşturmaktadır. Bu kişinin kayıtlı ticari faaliyetleri sonucu elde ettiği ticari kazanç; ticari servetine yani firmasının öz sermayesine eklenecektir. Böylece bu kişinin servet artışı; kayıtdışı olarak elde ettiği yerli para ve öz sermaye artışından oluşacaktır.

$$SA = YP_i + OSA$$

(11)

SA: Servet Artışı

OSA: Öz Sermaye Artışı

Bu kişi kayıtdışı olarak elde ettiği yerli paranın; servet vergisini vermemek için; genellikle yapıldığı gibi, kayıtdışı olarak elde ettiği bu yerli parayı bir kişiden borç olarak aldığını söyleyecektir. Tabii bu iddia; borç aldığını söylediği kişinin; servet beyannamesinde bu işverene borç verdiğini göstermesi halinde, geçerli olacaktır.

$$YP_i = B_i$$

(12)

B_i: İşverenin Borç Stoku

Böylece bu kişi servet vergisi matrahının tespitinde öz sermaye artışını gösterecektir.

$$SVM = B_i + OSA$$

(13)

SVM: Servet Vergisi Matrahı

Modelimize konu olan işçi, ekonomik faaliyeti sonucu kayıtlı net ücret geliri ve kayıtdışı net ücret geliri elde etmektedir. Bu işçi kayıtdışı olarak elde ettiği net ücret gelirin bir kısmı ile kişisel servetini artırmaktadır. Bu işçinin kayıtlı net ücret gelirini tamamını ve kayıtdışı net ücret gelirin bir kısmını harcadığını ve bu harcamaları hayat standardı esas kapsamında yaptığını ve kayıtdışı ücret gelirin bir kısmını da tasarruf ettiğini varsayalım. Sözkonusu işçinin kayıtdışı net ücret geliri olarak elde ettiği net ücret gelirlerinin bir kısmını yerli para olarak muhafaza ettiğini varsayalım.

$$HSE+TA = KNUK+KDNUK$$

(14)

HSE: Hayat Standardı Esası

TA: Tasarruf

$$TA = KDNUHK$$

(15)

KDNUHK: Kayıtdışı Net Ücretin Harcanmayan Kısmı

$$YP_{is} = KDNUHK$$

(16)

YP_{is}: İşçinin Yerli Para Stoku

$$YP_{is} = KS_{is}$$

(17)

KS_{is}: İşçinin Kişisel Servet Stoku

Sözkonusu işçinin kayıtdışı net ücret geliri olarak elde ettiği ve de bir kısmını tasarruf ettiği ve bunu yerli paraya çevirdiği nakit akımı; bu işçinin kişisel servetini oluşturmaktadır. Böylece bu işçinin servet artışı; kayıtdışı olarak elde ettiği yerli paradan oluşacaktır.

$$SA_i = YP_{is}$$

(18)

SA_i: İşçinin Servet Artışı Stoku

Bu işçi kayıtdışı olarak elde ettiği yerli paranın; servet vergisini vermemek için; genellikle yapıldığı gibi, kayıtdışı olarak elde ettiği bu yerli parayı sözkonusu işveren dışındaki bir kişiden borç aldığını söyleyecektir. Tabii borç aldığını iddia eden kimsenin bu iddiası; borç aldığını iddia ettiği kimsenin, vereceği Servet Beyannamesi'nde, bu işçiye borç verdiğini beyan etmesi halinde, geçerli olacaktır.

$$YP_{is} = B_{is}$$

(19)

B_{is}: İşçinin Borç Stoku

Böylece bu işçi; Servet Vergisi Beyannamesi'nde sadece borcunu gösterecektir. İşçi muvazaalı olarak bile borç aldığını gösterecek bir kişi bulamadığında veya bu işçi muvazaalı olarak borç aldığını gösterecek bir kişi bulsa bile, bir vergi incelemesi yapıldığında ve de bu işçinin ücret gelirinden başka bir kazancı yoksa; bu işçinin kayıtdışı ücret geliri elde ettiğine hükmedilecektir. Bunun sonucunda bu işçinin; ücret gelirini elde ettiği yukarıda adı geçen işverene dönülecek ve işverenin Servet Vergisi Beyannamesi'nde başkasından borç aldığını iddia ettiği tutardan; modelimizdeki işçinin elde ettiği ücret gelirine denk düşen, kayıtdışı gelir vergisi, kayıtdışı damga vergisi, kayıtdışı sosyal güvenlik primi işçi kesintisi ve kayıtdışı sosyal güvenlik primi işveren kesintisi, gecikme zamlarıyla birlikte tahsil edilmek yoluna gidilecektir. Burada işverenin, birden fazla işçinin işvereni durumunda olduğu; işvereni durumunda olduğu diğer işçilerin de kayıtdışı gelir vergilerini, kayıtdışı damga

vergilerini, kayıtdışı sosyal güvenlik primi işçi kesintilerini ve kayıtdışı sosyal güvenlik primi işveren kesintilerini de zimmetine geçirdiği varsayılmaktadır.

$KDUGV+KDUDV+KDUSGPIK+KDSGPIK+GZ < B_i$

(20)

GZ: Gecikme Zammı

Burada alınan her borcun bir gün faizi ile birlikte geri ödenmek zorunda olduğu ve geri ödenme anında da borcun anapara ve faiz yekununun borç alan kişinin kişisel servetinde bir azalma meydana getireceği unutulmamalıdır. Çünkü Türkiye'deki mali uygulamalarda; Borçlar Kanununun uygulamasından çıkartılan “vergisiz kira ve faizsiz para olmaz” anlayışı hakimdir.

VII. SONUÇ

Türkiye’de özel kesimde sendikasız olarak çalışan kayıtlı işçilerin büyük bir kısmının aldıkları ücretlerin önemli bir kısmı işverenler tarafından kayıtdışı bırakılmaktadır. İşveren tarafından kayıtdışı bırakılan bu yekunun toplam tutarı hakkında bir bilgi yoktur. İşveren tarafından kayıtdışı bırakılan bu ücret miktarının devlete gelir vergisi ve damga vergisi ve de sosyal güvenlik kesintileri ödenmemektedir. Bu durumdan hem Hazine’nin hem de Sosyal Güvenlik Kurumu’nun büyük zararları vardır ve bu durum hem Hazine’nin gelirini olumsuz etkilemekte, hem de Sosyal Güvenlik Kurumu’nun aktüarya hesaplarını altüst etmektedir.

Bu sorunun çözümünün önemli bir aşaması da yine sendikalaşmadadır. Sendikalı çalışan işçilerin ücretlerinin bir kısmının kayıtdışı tutulması gibi bir sorun yaşanmamaktadır. Kayıtlı çalışan işçiler arasında sendikalaşmanın yasal olarak özendirilmesi gerekmektedir. Bununla bütün çalışanların anayasal ve yasal zorunluluk olarak; sendika üyesi yapılması gerektiği anlaşılmamalıdır. Çünkü herkesin sendika üyesi olmaya yasal olarak zorlanması gibi bir durum; parlamenter demokratik rejimin gerekleriyle bağdaşmaz. Kayıtlı olarak çalışan işçilerin sendikalara üye olmaya teşvik edilmesi için; sendikalı olarak çalışan işçilerin ücretlerinde önemli vergi indirimleri yapılması yasal olarak sağlanabilir ve bu teşvik tedbiri de kayıtlı olarak çalışan işçilerin ücretlerinin önemli bir kısmının kayıtdışı tutulmasının önüne geçebilir ve sonuçta hem Hazine hem de Sosyal Güvenlik Kurumu önemli maddi kayıplardan kurtarılabilir.

Türkiye’de uzun dönemde sendikalaşmanın yaygınlaşması; eğitim düzeyinin yükselmesine, toplumda ve çalışanlar arasında hak arama bilincinin yerleşmesine ve toplum tarafından, örgütlü toplum düzeninin benimsenmesine bağlı bir durumdur. Bu açıdan, çalışanlar arasında sendikalaşmanın yaygınlaşması; ancak uzun dönemde, buna ilişkin sosyal, kültürel altyapının oluşturulması ile ilgilidir. Önemli bir STK olan sendikalara üyeliğin çalışanlar arasında yaygınlaşması; çağdaş demokratik parlamenter rejimlerin işleyebilmesi için de hayati derecede önemlidir.

Kısa dönemde ise; Türkiye’de kayıtlı ücretler üzerinden yapılan gelir vergisi, damga vergisi ve sosyal güvenlik primi kaçakçılıklarının önlenmesi;

ancak bu amaç için gerekli yasal altyapının oluşturulması ile mümkündür. Türkiye’de kayıtlı işçilerin ücretleri üzerinden gelir vergisi, damga vergisi ve sosyal güvenlik primi kaçakçılığı yapan işverenlerin ve bordrolarında gösterilenden daha yüksek ücret geliri elde eden işçilerin tespit edilerek, kayıtlı ücretler üzerinden yapılan gelir vergisi, damga vergisi ve sosyal güvenlik primi kaçakçılığının önlenmesi amacıyla; Servet Vergisi uygulamasına biran önce geçilmesi gerekmektedir. 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununda, Servet Beyanı Esasını Düzenleyen ve bu kanunla birlikte 31.12.1960 tarihinde yürürlüğe giren ancak; 18.4.1984 tarihli ve 2995 Sayılı Kanunun 4. Maddesiyle yürürlükten kaldırılan Gelir Vergisi Kanununun 114., 115. ve 116. maddelerine göre, ücretliler Servet Beyannamesi vermiyordu ve sendikalı işçiler dışındaki işçilerin ücretleri üzerinden yapılan gelir vergisi, damga vergisi, sosyal güvenlik primi işçi kesintisi ve sosyal güvenlik primi işveren kesintisi kaçakçılıklarının da tespit edilmesi işlemi gerçekleştirilemiyordu ve bu durum da çok büyük bir eksiklikti. Servet Vergisi Uygulaması ile ilgili yasal düzenlemenin kanunlaşmasından sonra; bu kanunun, daha sonraki popülist politika izleyen siyasi iktidarlar tarafından yürürlükten kaldırılmaması için; Servet Vergisi Uygulaması ile ilgili temel hükümlerin Anayasaya konulması izlenecek en akıllıca yol olacaktır.

KAYNAKÇA

-AMIN, Mohammad (2009), “Labor regulation and employment in India’s retail stores”, *Journal of Comparative Economics* 37/1, p.47-61.

-BAILEY, Clive (2001), “Strategies to Reduce Contribution Evasion in Social Security Financing”, *World Development* 29/2, p.385-393.

-BAILEY, Clive and John TURNER (2001), “Strategies to Reduce Contribution Evasion in Social Security Financing”, *World Development* 29/2, p.385-393.

-BASTOS, Paulo, Udo KREICKEMEIER and Peter WRIGHT (2009), “Oligopoly, open shop unions and trade liberalisation”, *International Journal of Industrial Organization* 27/6, p.679-686.

-BOADWAY, Robin and Katherine CUFF (2001), “A minimum wage can be welfare-improving and employment-enhancing”, *European Economic Review* 45/3, p.553-576.

-BOOTH, Alison L. and Monojit CHATTERJI (1993), “Reputation, Membership and Wages in an Open Shop Trade Union”, *Oxford Economic Papers* 45/1, p.23-41.

-BRAID, Ralph M. (2009), “The employment effects of a central city’s source-based wage tax or hybrid wage tax”, *Regional Science and Urban Economics* 39/4, p.512-521.

-BUSCHER, Herbert S.; Hermann BUSLEI; Klaus GÖGELMAN; Henrike KOSCHEL; Tobias F.N. SCHMIDT; Viktor STEINER and Peter WINKER (2001), “Empirical macro models under test. A comparative

simulation study of the employment effects of a revenue neutral cut in social security contributions”, *Economic Modelling* 18/3, p.455-474.

-CALVO, Guillermo A. and Carmen M. REINHART (2002), “Fear of Floating”, *The Quarterly Journal of Economics* 117/2, p.379-408.

-CHAO, Chi-Chur; Eden S.H. YU and Wusheng YU (2009), “Government budget, public-sector wages and capital taxes in a small open economy: A Hong Kong case”, *China Economic Review* 20/1, p.54-64.

-CHEN, Yu-Fu and Michael FUNKE (2009), “China’s new Labour Contract Law: No harm to employment”, *Economic Review* 20/3, p.558-572.

-CLAWSON, Dan and Clawson Mary Ann (1999), “What has Happened to the US Labor Movement? Union Decline and Renewal”, *Annual Review of Sociology* 25, p.95-119.

-COOPER, Richard N.; TARULLO, Daniel K. and WILLIAMSON, John (1999), “Should Capital Controls be Banished”, *Brooking Papers on Economic Activity* 1999/1, p.89-141.

-CORBAE, Dean; Pablo D’ERASMO and Burhanettin KURUSCU (2009), “Politico-economic consequences of rising wage inequality”, *Journal of Monetary Economics* 56/1, p.43-61.

-CREMER, Helmuth and Firouz GAHVARI (1996), “Tax evasion and the optimum general income tax”, *Journal of Public Economics* 60/2, p.235-249.

-Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü’nün 12.02.2010 tarihli ve B.14.1.ÇGM.017.02.00-047/2356 sayılı yazısı ekindeki bir sayfalık belge.

-CROCKER, Keith J. and Joel SLEMROD (2005), “Corporate tax evasion with agency costs”, *Journal of Public Economics* 89/9-10, p.1593-1610.

-ÇULE, Monika and Murray FULTON (2009), “Business culture and tax evasion: Why corruption and the unofficial economy can persist”, *Journal of Economic Behavior & Organization* 72/3, p.811-822.

-ECHEVARRIA, Cruz A. and Amaia IZA (2006), “Life expectancy, human capital, social security and growth”, *Journal of Public Economics* 90/12, p.2323-2349.

-FRASER, Steve P.; William W. JENNINGS and David R. KING (2001), “Strategic asset allocation for individual investors: the impact of the present value of Social Security benefits”, *Financial Services Review* 9/4, p.295-326.

-FREDERIKSEN, Anders; Ebbe Krogh GRAVERSEN and Nina SMITH (2005), “Tax evasion and work in the underground sector”, *Labour Economics* 12/5, p.613-628.

-FRISH, Roni and Noam ZUSSMAN (2008), “The effect of transfer payments on the labor supply of single mothers”, *The Journal of Socio-Economics* 37/2, p.627-643.

-GARİH, Üzeyir, “Yeni Vergi Yasalarında Yapılması Gereken Değişiklikler”

<<http://www.istanbulsmmmodasi.org.tr/docs/yayinlar/.../MaliCozum12.doc>>, s.1-9, (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2010).

-GARRETT, Geoffrey (1998), “Global Markets and National Politics: Collision Course or Virtuous Circle”, International Organization 52/4, p.787-824.

-Gelir İdaresi Başkanlığı, 50 Seri No’lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği,

<<http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1079&uid=6egrjvppzpg8ht7&type=tebli>g>, (Erişim Tarihi: 21 Nisan 2010)

-Gelir İdaresi Başkanlığı, Ücret Kazançları Vergi Rehberi, <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/beyannamerehberi/2008_Ucret_rehberi.html>, (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2010)

-GOERKE, Laszlo (2004), “Tax evasion, tax progression, and efficiency wages”, Economic Letters 82/1, p.35-42.

-GREENBERG, Michael; Nancy MANTELL; Michael LAHR; Michael FRISCH; Keith WHITE and David KEHLER (2005), “Evaluating the economic effects of a new state-funded school building program: the prevailing wage issue”, Evaluation and Program Planning 28/1, p.33-45.

-HEROD, Andrew (2000), “Implications of Just-in-Time Production for Union Strategy: Lessons from the 1998 General Motors-United Auto Workers Dispute”, Annals of the Association of American Geographers 90/3, p.521-547.

-HURST, Erik and Paul WILLEN (2007), “Social security and unsecured debt”, Journal of Public Economics 91/7-8, p.1273-1297.

-ICHINO, Andrea; Michele POLO and Enrico RETTORE (2003), “Are judges biased by labor market conditions?”, European Economic Review 47/5, p.913-944.

-IŞIĞIÇOK, Erkan (1998), “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 16/1, <<http://idari.cu.edu.tr/igunes/makale/gelir.doc>>, s.1-12, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2010).

-KIZILOT, Şükrü (1983), Servet Beyanı Uygulaması ve Hayat Standardı Esası, 3. Bası, Vergi Yayınları, Ankara.

-KIZILOT, Şükrü (2007), “Vergide kayıp ve kaçak artıyor mu?”, İŞveren, Tekstil

<http://www.tekstilisveren.org/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=640>, s.1-2, (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2010)

-KOPCZUK, Wojciech (2005) “Tax bases, tax rates and the elasticity of reported income”, Journal of Public Economics 89/11-12, p.2093-2119.

-KOSKELA, Erkki and Jouko VILMUNEN (1996), "Tax progression is good for employment in popular models of trade union behaviour", *Labour Economics* 3/1, p.65-80.

-KUBIK, Jeffrey D. (2004), "The incidence of personal income taxation: evidence from the tax reform act of 1986", *Journal of Public Economics* 88/7-8, p.1567-1588.

-LEWIS Barbara and Condie R.H.B. (1950), "The British Social Security Program", *The Journal of Politics* 12/2, p.323-347.

- Maliye Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 04.3.2010 tarihli ve B.15.3.GİB.018.03.017/316 sayılı yazısı ekindeki bir sayfalık belge.

-MORIGUCHI, Chiaki (2010), "Top wage incomes in Japan, 1951-2005", *Journal of The Japanese and International Economics*, <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6WMC-4Y34W9P15&_cdi=6931&_user=1431310&_pii=S0889158309000689&_orig=search&_coverDate=01%2F04%2F2010&_sk=999999999&view=c&wchp=dGLbVlWzSkzS&md5=9125a204adc368f804e1871df342da60&ie=/sdarticle.pdf>, p.1-33, (Access Date: 06th April 2010).

-NELISSEN, Jan H.M. (1993), "Labour market, income formation and social security in the microsimulation model NEDYMAS", *Economic Modelling* 10/3, p.225-272.

-NIELSEN, Ingrid and Russell SMYTH (2008), "Who bears the burden of employer compliance with social security contributions? Evidence from Chinese firm level data", *China Economic Review* 19/2, p.230-244.

-O'BRIEN, Peter, Andy PIKE and John TOMANEY (2004), "Devolution, the governance of regional development and the Trade Union Congress in The North East region of England", *Geoforum* 35/1, p.59-68.

-ORR, Douglas V. (2002), "The Social Security reform debate: effects of financial and labor market institutions", *Review of Radical Political Economics* 34/3, p.285-293.

-ÖZÇELİK, Özer ve Ercan YAŞAR (2006), "Kayıtdışı Ekonomi Olgusunu Azaltmaya Yönelik Öneriler", *Mali Çözüm Dergisi* 74/1, s.214-232.

-PALLEY, Thomas I. and Robert M. LAJEUNESSE (2007), "Social attitudes, labor law, and union organizing: Toward a new economics of union density", *Journal of Economic Behavior & Organization* 62/2, p.237-254.

-PEHLİVAN, Osman (2005), *Vergi Hukuku Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi*, Derya Kitabevi, Trabzon.

-SAYDAM, Göksel R., "Vergilendirme Tekniğinde Gelir ve Servet İlişkisi" <http://www.gsaydam.org/index.php?option=com_content&task=view&id=232&Itemid=1>, s.1-3, (Erişim Tarihi: 03 Aralık 2010).

-SIVADASAN, Jagadeesh and Joel SLEMROD (2008), “Tax law changes, income-shifting and measured wage inequality: Evidence from India”, *Journal of Public Economics* 92/10-11, p.2199-2224.

-SMITH, James McCall (2000), “The Politics of Dispute Settlement Design: Explaining Legalism in Regional Trade Pacts”, *International Organization* 54/1, p.137-180.

-TADELIS, Steven (2002), “The Market for Reputations as an Incentive Mechanism”, *The Journal of Political Economy* 110/4, p.854-882.

-T.C. Adalet Bakanlığı, İş Kanunu, <<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1243.html>>, (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2010).

-TOBB, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, <<http://www.gonento.tobb.org.tr/oda/sskkanunu.pdf>>, (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2010).

-WILLIAMSON, John B. and Catherine DEITELBAUM (2005), “Social security reform: Does partial privatization make sense for China?”, *Journal of Aging Studies* 19/2, p.257-271.

-YAKOVLEV, Andrei (2001), “‘Black Cash’ Tax Evasion in Russia: Its Forms, Incentives and Consequences at Firm Level”, *Europe-Asia Studies* 53/1, p.33-55.

-YURDAKUL, Funda (2008), “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi: Bir Model Denemesi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 63/4, s.205-222.

